

משרד החינוך
המינהל למדע וטכנולוגיה
הפיקוח על מגמת אמנויות העיצוב

תכנית לימודים במקצוע

היבטים בתולדות העיצוב

(בתקופה המודרנית)

כיתות י"א-י"ב (2 יח"ל)

חלק ראשון

מהדורת ניסוי תשנ"ט 9-1998	רמת הלימודים א' ב'	סמל המקצוע 20.10

ועדת התכנית

פיתוח וכתובה

- **דליה בן אליעזר** - מפמ"ר מגמת אמנויות העיצוב, משרד החינוך, מרכזת הוועדה.
- **ד"ר מלכה בן-פשט** - ראש המחלקה לעיצוב, המכללה להוראת טכנולוגיה, תל-אביב.
- **חיה גדות** - מדריכה ארצית במגמת אמנויות העיצוב, משרד החינוך. מורה לתולדות העיצוב והאמנות, גימנסיה גן נחום, ראשון לציון.
- **נורית הדס** - מרצה בבית הספר לעיצוב, המכון למדעים, טכנולוגיה ואמנויות, חולון. מורה לתולדות העיצוב והאמנות, ויצ"ו צרפת, תל-אביב.

ועדת המקצוע

- **ד"ר עדינה מאיר** - החוג לתולדות האמנות, אוניברסיטת תל-אביב, יו"ר הוועדה.
- **שרה אהרוני** - מורה לתולדות העיצוב והאמנות, ביה"ס אלדד, נתניה.
- **דניאלה אופן** - מורה לתולדות העיצוב והאמנות, גימנסיה הרצוג, חולון.
- **דליה בן אליעזר** - מפמ"ר מגמת אמנויות העיצוב, משרד החינוך, מרכזת הוועדה.
- **ד"ר מלכה בן-פשט** - ראש המחלקה לעיצוב, המכללה להוראת טכנולוגיה, תל-אביב.
- **חיה גדות** - מדריכה ארצית במגמת אמנויות העיצוב, משרד החינוך. מורה לתולדות העיצוב והאמנות, גימנסיה גן נחום, ראשון לציון.
- **נורית הדס** - מרצה בבית הספר לעיצוב, המכון למדעים, טכנולוגיה ואמנויות, חולון. מורה לתולדות העיצוב והאמנות, ויצ"ו צרפת, תל-אביב.
- **יהודית ויינשטיין** - מורה לתולדות העיצוב והאמנות, אורט רונסון, אשקלון.
- **רות שחר** - מורה לתולדות העיצוב והאמנות, תיכון אלון, רמת השרון.
- **ברוריה שרון** - מורה לתולדות העיצוב והאמנות, ביה"ס רקוסין, רמלה.

ייעוץ מדעי

- **ד"ר עדינה מאיר** - החוג לתולדות האמנות, אוניברסיטת תל-אביב.

תוכן העניינים

התפיסה הרעיונית של התכנית

מבוא

מטרות התכנית

מבנה התכנית

חומרי לימוד חובה לתכנית

פרק א:

מבוא

פרק ב:

השפעת התפתחות הטכנולוגיה והתעשייה על העיצוב
מסגרת הדיון: יחסי גומלין בין עיצוב, טכנולוגיה ותעשייה

פרק ג:

התגבשות התפיסות החזותיות בעיצוב עד מלחמת העולם השנייה
(יחסי גומלין בין אמנות, עיטור ותעשייה)
מסגרת הדיון: סגנון אוניברסלי ורוח התקופה

פרק ד:

עיצוב, משטרים ופוליטיקה.
מסגרת הדיון: אחריות המעצב למוצר, למשתמש ולסביבתו

פרק ה:

התגבשותם של מרכזי עיצוב החל משנות החמישים והשישים
מסגרת הדיון: עיצוב, תרבות וזהות לאומית

פרק ו:

מגמות בין-לאומיות בשנות השבעים והשמונים
מסגרת דיון: יחסי הגומלין בין עיצוב, טכנולוגיה ותעשייה
מסגרת דיון: נקודות מפגש בין התחומים: עיצוב, אמנות ואדריכלות
מסגרת דיון מסכמת: משמעות החפצים ושפתם

פרק ז:

שנות התשעים: התפתחותן של מגמות המשך ותחזיות לעתיד (פרק רשות)
מסגרת הדין: מצבו של העיצוב על סף המאה העשרים ואחת (סיכום ביניים ותחזית)

פרק ח:

העיצוב בישראל - השאיפות לעיצוב מקומי, ציוני דרך
מסגרת הדין: עיצוב, זהות ומקוריות

נספח

הרחבות לגבי מושגים, זרמים, שמות מעצבים, ארכיטקטים וכדומה

ביבליוגרפיה בלועזית

ביבליוגרפיה בעברית

התפיסה הרעיונית של התכנית

מבוא

את המושג "עיצוב" ניתן להבין במשמעותו הבסיסית המתייחסת במובן הרחב ל"מתן צורה לדבר - על ידי אדם"; מהגדרה כוללת זו משתמע תהליכי תכנון וביצוע, "גם תהליך גם תוצר" (Process & Product). עם זאת, המושג "עיצוב" רכש את מובנו הייחודי כמקצוע וכתחום לימוד בהקשר של העולם המודרני. העולם המודרני התפתח בעקבות המהפכה התעשייתית שהתחוללה החל ממחצית המאה השמונה-עשרה באנגליה, ומשם התפשטה למערב אירופה ולאמריקה הצפונית. משמעות המושג עיצוב - DESIGN - בהקשר זה מתחברת בעיקרה לתכנון מוצרי התעשייה הממוכנת בייצור המוני לצריכה המונית במסגרת של כלכלת שוק מודרנית.

- תוצרי העיצוב ממלאים תפקיד המשפיע על מכלול תחומי החיים, בסביבה הביתית, הבית-ספרית, מקום העבודה וכדומה; ולכן גוברת המודעות לחשיבותו ומרכזיותו של התחום - לתעשייה, לכלכלה, לחברה ולאיכות החיים הכוללת של האדם.

- תחום העיצוב משלב פעילות אינטלקטואלית, רגשית וחוויתית, המשפיעה על הסביבה שבה האדם חי ועל המוצרים שבהם הוא בוחר לצורך עיצוב סביבתו. כל אחד מאתנו מעצב את סביבתו, אך באופן מקצועי עוסקים במקצוע זה: מעצבים, אמנים ואדריכלים. לעיצוב יש נגיעה לעיסוקים שונים בתחומי התעשייה, הכלכלה, התקשורת, הפוליטיקה וכיוצא באלה, שהם בבחינת צרכנים של התחום, ובתוקף זה הם גם מעצבים את תרבות התקופה שבתוכה פועלים המעצב והצרכן.

המהפכה התעשייתית והמהפכה הפוסט-תעשייתית (מהפכת המחשוב והרובוטיקה שהתחוללה החל משנות השמונים של המאה העשרים באמצעי הייצור ותהליכיו) נעוצות בהתפתחויות טכנולוגיות מרחיקות לכת. השלכותיהן של מהפכות אלה על התפתחות התרבות החומרית הצרכנית, על אורח החיים ועל דרך המחשבה, וכמובן על "רוח התקופה" במהלך המאה העשרים, הן שהגדירו ומגדירות בכל פעם מחדש את צרכי העיצוב, מהותו ותהליכיו. בעקבות השכלול בתהליכי הייצור ההמוני הלך וגדל במהלך המאה העשרים מספר המוצרים הנצרכים; ייצורם התעשייתי והצורך לשווקם בקנה מידה המוני הכתיבו את תהליכי תכנונם ועיצובם של המוצרים והגדירו את תפקידי המעצב.

- מקצוע העיצוב ניזון מהיבטים חברתיים, כלכליים, פוליטיים ותרבותיים המשפיעים על המעצב, מתחומי המדע והטכנולוגיה המשפיעים על תהליך העיצוב והתפתחותו, ומתחום האמנות שמהווה אחד ממקורות ההשראה של המעצב.

- מקצוע העיצוב הוא במהותו תחום אינטרדיסציפלינרי, השואב ומשלב תכנים ועקרונות ממקצועות המדע והטכנולוגיה, התרבות, הרוח ומדעי החברה. כל אלה מאפשרים למעצב לנתח ולבחון בעיות וצרכים ולהציע פתרונות יצירתיים פונקציונליים ואסתטיים, המביאים בחשבון שיקולים, גם מתחומי הנדסת האנוש, האקולוגיה ואיכות החיים הכוללת.

- לימוד הפרספקטיבה ההיסטורית של תחום העיצוב מאפשר לבחון את טבעו המורכב של המקצוע, לחשוף את היבטיו השונים ואת קשרי הגומלין ביניהם, כגון: הקשר בין מרכזי העשייה, תהליכי העיצוב, הטכנולוגיה והחומרים המשמשים בעיצוב סביבה ומוצרים בתקופה נתונה, לבין שיקולי התפקוד של המוצר המושפעים מאספקטים כלכליים, פוליטיים, חברתיים, תרבותיים ואסתטיים.

המקצוע "תולדות העיצוב בתקופה המודרנית", כתחום דעת הנלמד בבית הספר התיכון, עוסק בסקירה ובחינה של התפתחות ההיבטים הקשורים בעיצוב מכלול המוצרים הסובבים אותנו, מהיבטי תכנון חומרים ותהליכים, ייצור, שיווק, סגנון, אופנות משתנות והשפעות הגומלין ביניהם. ההיבטים המתקשרים לעיצוב בקשרי גומלין הם: חידושים טכנולוגיים, חידושים מדעיים, תהליכי ייצור, המעצבים ודרכי עבודתם, מעמד המעצבים, קבוצות מעצבים, זרמים בעיצוב, קהלי היעד, הצרכנים, דפוסי צריכה ושימוש, צרכים חדשים, תנאים פוליטיים וכלכליים, תהליכים היסטוריים וחברתיים, התפתחויות בארכיטקטורה, בקולנוע, בטלוויזיה ובתקשורת וסגנונות באמנות. כל אלה הופכים את מקצוע "תולדות העיצוב בתקופה המודרנית" למקצוע רב-תחומי המאפשר מעקב מרתק אחר תרבותן של חברות שונות במאות התשע-עשרה והעשרים, במובן הרחב של המילה, דהיינו: התרבות החומרית בצד הפן ההיסטורי, פוליטי וחברתי שמבטאים ומשקפים את התמורות והתהליכים הייחודיים למאה התשע-עשרה ולמאה העשרים.

מטרות התכנית

1. לספק לתלמידים כלים להבנת כיווני ההתפתחויות של העיצוב, מהמהפכה התעשייתית ועד ימינו.
2. לספק לתלמידים כלים להבנת טבעו המורכב של מקצוע העיצוב על היבטיו השונים וקשרי הגומלין בין ההיבטים השונים.
3. להכיר לתלמידים מרכזי עיצוב, מעצבים, זרמים ומגמות בעיצוב (התפתחויות, תיאורות, גישות) - בעולם ובישראל.
4. להקנות לתלמידים היכרות מעמיקה עם מהות העיצוב ומורכבותו על כל תחומיו כתהליך מקצועי, כמוצר תעשייתי לצריכה המונית וכראי המשקף תקופה ומקום.
5. להכיר לתלמידים את מקומו של העיצוב כתהליך של פעילות אנושית, כדוגמת בנייה וייצור, עם דגש על המעצב ומידת אחריותו על המוצר שהוא מעצב.
6. לפתח אצל התלמידים מודעות והבנה לקשרי הגומלין ולהשפעות הדדיות שבין העיצוב לאיכות החיים, לכלכלה, לטכנולוגיה, לתרבות בכלל ולאמנות בפרט.
7. לפתח אצל התלמידים יכולת דיון בסוגיות הקשורות בעיצוב עכשווי ומקומי לאור התפתחויות ותהליכים היסטוריים של העיצוב.
8. לפתח אצל התלמידים כושר הבחנה היכול להוביל אותם לדיון בשיטות ייצור מודרניות, בחינת הדגמים והתאמתם לחומרים ולתהליכי ייצור, להשוואה בין מוצר ייחודי למוצר תעשייתי.
9. לפתח אצל התלמידים מודעות אסתטית וחוש ביקורת לגבי סביבתם הקרובה ולגבי הצורות והמוצרים הסובבים אותם.
10. להעשיר את חשיבתם היוצרת של התלמידים באמצעות השלכות ויישומים של סוגיות לימודיות על המתרחש בעולמם התרבותי.
11. לפתח אצל תלמידים רגישות חזותית והבנה של השפה התרבותית - הבאה לביטוי בתחום העיצוב כמפתח להשתלבות טובה בחברה המודרנית.

12. לפתח אצל התלמידים תפיסת עולם כוללת המאפשרת קישור בין תחומי דעת שונים.
13. לפתח אצל התלמיד יכולת חשיבה אנליטית ומורכבת תוך כדי שימוש באסטרטגיות של יישום מתחום לתחום.
14. לשכלל את מערכת החשיבה המושמת המבוססת על הכללות והפשטות והרצון לחקר.
15. לעצב דמות בוגר בעל אישיות פתוחה וגמישה, בעל יכולת של חשיבה אינטראקטיבית, יצירת הקשרים, היקשים וסינתזה.
16. לחנך אדם בן תרבות, מודע ליצירות המופת שלה, מתעניין וצרכן, מתייחס אל בעיות הזמן ומגיב למצבים אקטואליים, מעורב ומשתייך.

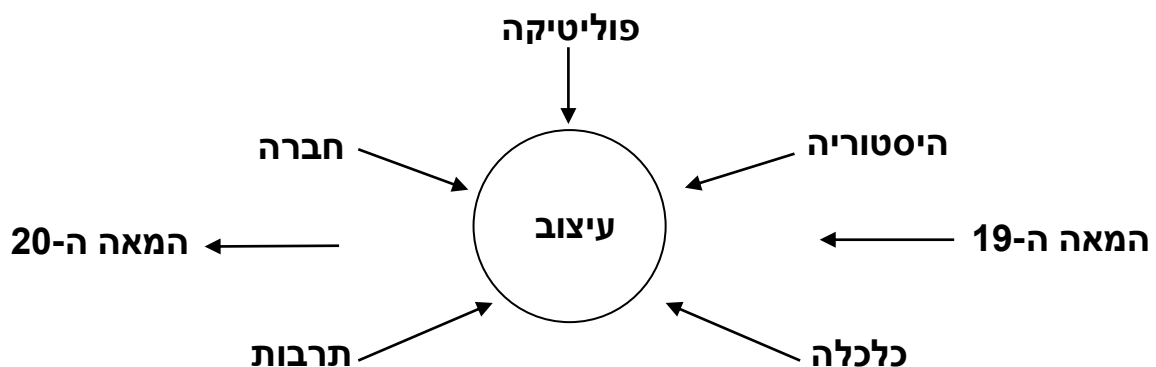
מבנה התכנית (עקרונות הבניה)

כל פרק לימוד נערך בטבלה שבה שלושים פרמטרים:

1. נושאי הלימוד.
 2. שמות המעצבים והתחומים שבהם הם עוסקים.
 3. יצירות חובה.
- בסוף כל פרק לימוד נכתבו דרכי הוראה שכוללות סוגיות לדיון והצעות להמחשות ולתרגילים.

כדי לתת ביטוי למורכבותו של העיצוב כדיסציפלינה רב-תחומית ובין-תחומית כאחד וכדי להדגיש את התפתחות העיצוב במהלך המאה התשע-עשרה והמאה העשרים, מבנה התכנית נערך כשילוב של שתי מסגרות הוראה שונות:

1. פרקי לימוד המתמקדים בנושאים ובהתפתחותם ההיסטורית.
 2. מסגרות דיון על סוגיות עקרוניות בעיצוב עכשווי ומקומי לאור התפתחותן ההיסטורית, תוך כדי ליבון היבטים רב-תחומיים ובין-תחומיים.
- פרקי הלימוד ההיסטוריים** מתמקדים בהיבטים עקרוניים של העיצוב, המוצגים בקונטקסט ההיסטורי והתרבותי של התפתחותם.

ההיבטים העקרוניים הנלמדים הם:

- פרק א** - מבוא למהות העיצוב ולמקצוע העיצוב: תחומיו, הגורמים המשפיעים עליו, תפקידי המעצב ושיקוליו.
- מבוא למקצוע תולדות העיצוב: הגישות השונות להבנת העיצוב.

- פרק ב** - השפעת התפתחות הטכנולוגיה והתעשייה על העיצוב: המהפכה התעשייתית באנגליה ובארה"ב.
- חידושים והמצאות בתחום התחבורה והתקשורת והשלכותיהם על העיצוב.
- השפעות המהפכה התעשייתית על גישות בתחום העיצוב בבריטניה.
- תנועת "ארטס אנד קרפטס".

- פרק ג** - התגבשות התפיסות החזותיות בעיצוב עד מלחמת העולם השנייה: ה"אר-נובו" לשלוחותיו, ביטויי המודרניזם.
- ה"אר-דקו" ו"הקו הזורם".
- יחסי גומלין בין אמנות, עיטור ותעשייה.

- פרק ד** - עיצוב, משטרים ופוליטיקה.
- השפעת המשטרים באירופה ובארה"ב על העיצוב החל מהמאה השבע-עשרה ועד מלחמת העולם השנייה.
- עיצוב בעת מלחמה ובהשפעת המלחמה בעת שלום.

- פרק ה** - התגבשותם של מרכזי עיצוב החל משנות החמישים והשישים - ארה"ב, אנגליה, איטליה, צרפת, סקנדינביה, יפן.

- פרק ו** - מגמות בין-לאומיות בשנות השבעים והשמונים: המודרניזם החדש והפוסט-מודרניזם, העידן הפוסט-תעשייתי - המחשוב והרובוטיקה.
- עיצוב סביבה וחברה.

- פרק ז** - שנות התשעים: התפתחותן של מגמות המשך ותחזיות לעתיד.

- פרק ח** - העיצוב בישראל – השאיפות לעיצוב מקומי, ציוני דרך: ציוני דרך בגיבוש הזהות החל מאמנות יהודית במאה התשע-עשרה, דרך "בצלאל", החיפוש אחר הישראלי, הזיקה למקומי והשפעות אוניברסליות.

- פרקי הלימוד ההיסטוריים מטפלים בנושאים, כגון: מגוון התחומים הרחב של העיצוב, תהליכי ייצור, טכנולוגיות, חומרים, שיקולי תפקוד, הקשרים לגורמים כלכליים, פוליטיים, חברתיים, רעיוניים ואסתטיים - המעורבים כולם בתהליכי העיצוב ובכיווני התפתחותו.

- תת-נושאים מוקדשים במיוחד לזיקה שבין העיצוב לתולדות האמנות. (לנושאים השוואתיים אלה יבחר המורה שקופיות מערכת תולדות אמנות המאה העשרים).

- פרקי הלימוד ההיסטוריים קשורים ביניהם בקשר התפתחות ענייני ומוצגים בסדר כרונולוגי מסוים, אם כי לא תמיד רציף, לעתים מובאים הנושאים כבעיות הנסקרות בטווח כרונולוגי מקביל. נושאי הפרקים, המפורטים לעיל, אמנם צומחים בתקופה מסוימת, אך בגלל חשיבותם ועקרונותם הם מהווים בסיס

להתפתחות ולהמשכיות החורגות מגבולות התקופה. כתוצאה מכך, יוארו אותם עניינים מתוך נקודות מבט שונות. מכאן מומלץ לעמוד על הקשר הענייני בין הפרקים בדברי קישור קצרים. הסוגיות לדיון עוסקות בשאלות עקרוניות וחשובות, כגון: שאלת מהותו של העיצוב, נקודות מפגש בין עיצוב, אמנות ואדריכלות, אחריות המעצב לסביבתו, עיצוב וזהות תרבותית או הסוגיה של "שפת החפצים". סוגיות אלה הממשיכות לעמוד ברומו של עולם העיצוב, הן למעשה נגזרות מפרקי הלימוד ההיסטוריים. מכאן שהדיון בסוגיות העקרוניות ישולב בין פרקי הלימוד ההיסטוריים שעוסקים באותם הנושאים. הדיון באותן הסוגיות ישמש, ראשית, מעין בחינת התמצית של תוכני הפרק ההיסטורי (או הפרקים ההיסטוריים) שנלמד (או נלמדו) ושנית, בדיקה של הסוגיה לאור העיצוב העכשווי והמקומי המלווה את חיי היום-יום של התלמידים, לאור דוגמאות מהעולם ומהסביבה הקרובה. הדיונים בסוגיות יכולים להתנהל בתחילתו של כל פרק, באמצעו או בסופו, בהתאם לשיקולו של המורה.

מסגרת הדיונים בסוגיות אלה תושטת על שלוש בחינות:

1. **הצגת חשיבות הסוגיה** בתוך מכלול המורכבות של עולם העיצוב.
2. **פירוק הסוגיה לגורמיה** והמחשת הגורמים בדוגמאות מייצגות מהסביבה הקרובה.
3. **הפעלת התלמידים בתרגילים** שיחדדו את הדיון, למשל איסוף ועיבוד של דוגמאות:
 - מסביבתם היום-יומית.
 - מהעיתונות.
 - מהתקשורת האלקטרונית.
 - מביקור בתערוכות, באתרים ובחנויות.

חומרי לימוד חובה לתכנית

1. ד"ר מלכה בן פשט, **היבטים בתולדות העיצוב**, הוצאת מל"ט חולון, 1991.
2. ד"ר זיוה עמישי-מייזלש, **אמנות בעידן הטכנולוגי**, הוצאת האוניברסיטה הפתוחה, תל-אביב 1981.
יחידות 1, 2 עמ' 1-7; 54-75.
יחידה 4 עמ' 1-8; 33-91.
יחידה 5 עמ' 1-113.
3. רוברט יוז, **הלם החדש**, הוצאת עם עובד, 1980, עמ' 9-15, 80-103, 154-188, 192-197.
4. ערכת שקופיות מלווה ברשימת יצירות, שמתוכן יצירות החובה הן אלו הכתובות בתכנית בלבד.
5. אסופת מאמרים המיועדת למורה. ניתן לעבד את המאמרים ולדלות מהם מידע רלוונטי לתלמיד.